

Devadesátá léta byla svým způsobem přelomovou dobou. Učenci a filosofové se předháněli ve snaze formulovat co nejobsáhlejší a nejdůležitější teorii, která by postihla hlavní problémy současnosti a na základě jejich analýzy formulovala predikativní teorii budoucnosti lidstva jako takového. To vedlo k vytvoření skutečně velkého množství všemožných vizí a teorií, z nichž však za významnou pozornost stály následující tři: Fukuyamův „konec dějin a poslední člověk“, „střet civilizací“ Samuela Huntingtona a „civilizace tří vln“ Alvina Tofflera.

Ačkoli je pokus jakkoli předvídat budoucnost značně ošemetný a omezující v tom, že zkrátka nemůžeme teoreticky odhadnout, jaké procesy vzniknou a jak pohnou kolem dějin u tak myšlenkově pestrého druhu, jakým lidé jsou, je evidentní, že se v současnu nacházíme každopádně ve zlomové době. Naše doba však, zdá se, nastolila více otázek, než na kolik známe odpovědi.

Žádná sebelepší myšlenka „pro lidstvo a o lidstvu“ není zcela imunní vůči svému zneužití, nebo využití ve vlastní prospěch. Takový osud potkal jak Fukuyamův „konec dějin“ tak Huntingtonův „střet civilizací“. Problém není v postojích obou autorů, ani v jejich politické filosofii. Problém se objevuje vždy jen tehdy, když autor začne z kolektivního „my“ odvozovat politický, nebo morální princip a když se mezi univerzální argumenty a své sympatie začne klást rovnítko.

Fukuyamovy teze o zodpovězení všech zásadních otázek a liberální demokracii, ke které celý svět neodvratně směřuje, až příliš připomínají staré křesťanské dogmatické učení o nastolení božího království, byť sám Fukuyama své názory v poslední době jistým způsobem revidoval. Je to přesně ten typ moderního myšlení, které sice odvrhlo Boha, ale nezbavilo se potřeby hledat transcendentní vysvětlení světa. Sekularizovaná víra v liberální demokracii zde nahrazuje křesťanství, přitom se pohybuje ve stále stejném monoteistickém hodnotovém rámci.

Samuel Huntington, který postuloval „střet civilizací“, byl dlouhou dobu (a nutno zde zdůraznit, že stále je) vykládán jako protiváha Fukuyamovi. V mnohém se však ukazuje opak. Huntington sice postavil vizi střetu civilizací proti teoriím Francise Fukuyamy, který do budoucna očekával již jen dílčí konflikty a globální problémy technického charakteru, ale svými závěry vzbudil silné podezření, že svou filosofii zamýšlí jako ospravedlnění západní, americké převahy ve světě. Huntington si evidentně spletl úlohu politologa a politického poradce. Když vedle sebe postavíme rozpornost civilizací (například ortodoxně slovanské, asijské, či latinskoamerické vůči západní) a tezi o konci dějin, vidíme, že můžeme nalézt více styčných bodů, než rozporností.

Oba dva, jak Fukuyama, tak Huntington, si osobují právo hovořit za západní civilizaci, odvozují z její existence ospravedlnění pro její hegemonii ve světě a oba dva jsou v podstatě dědici univerzalistického myšlení, které nedokáže svět popsat jinak, než jako nesmiřitelný boj navzájem se vylučujících antagonismů. Černé a bílé, Západu a Východu, demokracie a autokracie a v konečném důsledku vlastně „dobra“ a „zla“.

Přitom dnešní situaci, lépe než cokoli jiného vysvětluje názor o boji mezi „džihádem“ a „McWorldem“, který hlásá americký politolog Benjamin Barber. Barber se pozastavuje nad vzrůstajícím fundamentalismem řady muslimů a říká, že teroristické útoky nelze vysvětlovat „nenávisť k západnímu světu“, nýbrž spíše jako reakci na snahu o hegemonii McWorldu – globalistické snahy vztáhnout současný západní konzumní způsob života a liberální demokracii na celý svět.

Hovoříme-li o „západní civilizaci“, měli bychom si uvědomit, že neexistuje její univerzální podoba. Západ dneška se podstatně liší od Západu 19. století a obrovský rozdíl je mezi dneškem a například Západem 11. století. Nakonec už samotný pojem „civilizace“ je problematický. Jinak řečeno, Západ nemusí být vždy „civilizací“, pokud přistoupíme na typologii Oswalda Spenglera o civilizacích, coby nejvyspělejší, nejvyšší, konečné, ale ve finále také úpadkové formě kultury. Opustme však politicko-filosofickou diskusi. Dnes vidíme, že západní civilizaci více než kdy jindy charakterizuje nadvláda ekonomického náboženství, konzumerismus, ztráta kritického myšlení, degradace politiky a absence jakékoli transcendentní podstaty. Nemůžeme jednoduše zařadit zpětný chod, nemusíme však tuto civilizaci považovat za vlastní a můžeme se pokoušet o její reformu vlastním návratem k vitálním principům a opravdové kultuře.

V dnešní době pro nás není největším nebezpečím islám sám o sobě a už vůbec ne pravoslavná kultura. Existuje zde „západní civilizace“ a vedle ní řada dalších civilizací. Naše civilizace je možná nadřazená v Evropě, ale nikdo nemá právo nadřazovat například principy liberální demokracie a globálního kapitalismu (nebo islámu) celému světu. Je také na místě položit si otázku, zda současná podoba západní civilizace je to, za co bychom měli být ochotni například položit život. Hrozí zde totiž nebezpečí, že by celý západní svět mohl být zatažen do globálního scénáře války džihádu s McWorldem. A volba, nadneseně řečeno, mezi pojídáním BicMacu při sledování The Moment of Truth a každodenním svoláváním imáma k motlitbě, je volbou mezi bahnem a kaluží.

Evropa jako kontinent se od konce druhé světové války stále nedokázala vzpamatovat ze šoku, který jí šest let nejšílenějšího válečného běsnění v dějinách způsobilo. Výsledkem je tápání a neschopnost vlastní emancipace. Dnes jsme konfrontováni na jedné straně s džihádem, vyprovokovaným řadou faktorů (mezi nimiž hraje podstatnou úlohu katastrofální zahraniční politika USA na předním východě v posledních letech) a McWorldem na straně druhé, který usiluje o globální proměnu světa na jeden homogenní trh. Jsme postaveni před zdánlivě omezený výběr pouze mezi džihádem a McWorldem. Evropané by však měli udělat ve svém zájmu něco naprosto jiného. Měli by bojovat všemi prostředky s islámským terorismem, ale zároveň být přestat solidární s civilizací McWorldu a říci, že není nutně jejich. Jinými slovy, odmítnout džihád bez toho, aby se stali nástrojem McWorldu.